

Список використаної літератури:

1. Бозоян А., Мондохонов А. Надзор за розыском без вести пропавших // Законность. – 2011. – № 7. – С. 31-34.
2. Дроздов О. Прокурорский надзор за исполнением закона в деятельности органов внутренних дел по розыску без вести пропавших // Из опыта работы городских и районных прокуроров в современных условиях: Метод. пособие по материалам совещания-семинара городских и районных прокуроров Приволжского федерального округа. – Казань, 2005. – Вып. 2. – С. 99-104.
3. Експрес-інформація про стан злочинності в Україні за 12 місяців 2010 р. та січень 2011 р. – К., 2011.
4. Про прокуратуру: Закон України // ВВР. – 1991. – № 53. – Ст. 793.
5. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України // ВВР. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
6. Зубрицький М. Проблемні питання здійснення прокурорського нагляду за законністю діяльності із розкриття вбивств пов'язаних із безвісним зникненням осіб // Вісник Львівського ун-ту. – 2011. – Вип. 52. – С. 366-372.
7. Исмайллов Ч. Прокурорский надзор за исполнением законов при осуществлении розыска безвестно исчезнувших лиц // Известия высших учебных заведений. Северо-Кавказский регион. – 2011. – № 1. – С. 105-110.
8. Козусев А. Розыск без вести пропавших граждан (проблемы прокурорского надзора) // Прокурорская и следственная практика. – № 2. – М., 1997. – С. 87-93.
9. Козьяков І. Перевірка прокурором додержання законів при прийманні та вирішенні заяв про безвісне зникнення громадян: організація і тактика // Організація діяльності районної міської прокуратури: Наук.-практ. посібник / За заг. ред. Г.П. Середи. – Кіровоград, 2009.
10. Кримінально-процесуальний кодекс України: Затв. Законом від 26 грудня 1960 р. // ВВР УРСР. – 1961. – № 2. – Ст.15.
11. Кримінальний процесуальний кодекс України: Затв. Законом від 13.04.2012 № 4651- VI.
12. Міронов С. Проблемні питання розгляду заяв і повідомлень про смерть та безвісне зникнення громадян // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики: Зб. наук. пр. – Вип. 11. – 2011. – С. 154-160.
13. Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять оперативно-розшукову діяльність: Наказ Генерального прокурора України № 4/1 гн від 19.09.2005.
14. Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів органами, які проводять дізнання та досудове слідство: Наказ Генерального прокурора України № 4гн від 19.09.2005.
15. Попов А. Прокурорский надзор за розыском без вести пропавших лиц // Из опыта работы городских и районных прокуроров в современных условиях: Метод. пособие по материалам совещания-семинара городских и районных прокуроров Приволжского федерального округа. – Вып. 2. – Казань, 2005. – С. 93-98.
16. Тимергаліев И. Надзор за розыском без вести пропавших // Законность. – 2007. – № 6. – С. 26-28.
17. Тумандейкин Е. Надзор за организацией розыска без вести пропавших // Законность. – 2006. – № 3. – С. 15-16.
18. Шумський П. Прокуратура України: Навч. посіб. для студ. юрид. вузів та факультетів. – К., 1998.

Надійшла до редакції 02.11.2012

МИХАЙЛОВА Н.В., викладач
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.122

**ЗАХИСТ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ПОТЕРПІЛОГО
ЗА НОВИМ КПК УКРАЇНИ**

Проаналізовано проблеми захисту прав та законних інтересів потерпілих відповідно до положень нового кримінального процесуального кодексу України.

я ц 4 я ц : потерпілий, захист, захисник, права потерпілого, кримінальне провадження.

Аналізуються проблеми захисту прав і законних інтересів потерпілих відповідно до положень нового кримінального процесуального кодексу України.

я ц 4я ц : потерпевший, защита, защитник, права потерпевшего, уголовное производство.

In article problems of protection of the rights and legitimate interests of victims according to positions of the new criminal remedial code of Ukraine are analyzed.

Keywords: the victim, protection, the defender, the rights of the victim, a criminal proceedings.

Із прийняттям нового КПК України в 2012 р. проблема захисту прав потерпілого отримала як нового забарвлення, так і нового дихання у зв'язку з розвитком засади змагальності кримінального провадження.

Актуальність досліджуваної проблеми полягає у тому, що кримінальний процес увійшов у правове поле нового КПК України, де значно розширені дія засади змагальності та права потерпілого, але сам потерпілий, стаючи активною стороною змагального процесу, ще не отримав належних і достатніх для виконання своєї функції процесуальних форм реалізації наданих йому прав.

Аналіз останніх наукових досліджень показує, що проблемам захисту прав і законних інтересів потерпілого в сучасній юридичній літературі приділяється неабияка увага. Але, за словами В.М. Тертишника, як не гірко констатувати, законодавчого втілення слухинні пропозиції вчених знаходять рідко, і потерпілий інколи лишається не тільки жертвою злочину, а й потерпає від недосконалого закону [5, с. 126-127]. Проблема реалізації потерпілим своїх прав з урахуванням дії нового КПК України тільки починає активно досліджуватись [2-8].

Мета даної роботи – визначити шляхи удосконалення статусу потерпілого та процесуальної форми реалізації ним своїх прав.

Конституцією України передбачено обов'язок держави щодо захисту людини, утвердження і забезпечення її прав та свобод.

Зауважимо, що ще за Статутом кримінального судочинства 1864 р. потерпілий наділявся більш широкими правами, ніж за нашим чинним законодавством (наприклад, знайомитись з матеріалами кримінальної справи на будь-якій стадії процесу, одержувати компенсацію за те, що потерпілий відвідав суд, але засідання суду не сталось з причини неявки підсудного).

Відповідно до ст. 55 нового КПК України потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди. Права і обов'язки потерпілого виникають в особи з моменту подання заяви про вчинення щодо неї кримінального правопорушення або заяви про залучення її до провадження як потерпілого

Думається, що дане положення слід уточнити в тому сенсі, що потерпілою стороною необхідно вважати також фізичну і юридичну особу, якщо злочином завдано шкоди її діловій репутації, а не тільки майнових збитків.

Чинне кримінально-процесуальне законодавство слушно закріплює систему гарантій захисту прав і свобод обвинуваченого, потерпілого та інших учасників кримінального процесу.

У чинному законодавстві України основна увага приділяється захисту прав та інтересів не потерпілого, а підозрюваного, обвинуваченого, а також підсудного, якому може бути призначене покарання за вчинений злочин.

Тому вважаємо однією з головних функцій нового кримінального процесуального законодавства України відновлення балансу між правами підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, з одного боку, та інтересами жертви – з іншого. Цю проблему було порушено у Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою (прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 29 листопада 1985 р.). Цей міжнародний документ базується на засадах визнання гідності жертв злочинів. У ньому передбачено ті напрями, в яких необхідно діяти державам для забезпечення відповідного поведіння із зазначеними особами.

Аналіз законодавства та правозастосовної практики України з точки зору їх відповідності цим напрямкам свідчить про те, що зі вступом у силу нового кримінального процесуального законодавства України відбудеться посилення захисту прав та інтересів потерпілих від злочинів.

За ст. 56 нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – новий КПК) права потерпілого значно поширені і визначаються у відповідності до стадії провадження у справі. От-

же, протягом кримінального провадження потерпілий має право бути повідомленим про свої права та обов'язки, знати сутність підозри та обвинувачення, бути повідомленим про обрання, зміну чи скасування щодо підозрюваного, обвинуваченого заходів забезпечення кримінального провадження та закінчення досудового розслідування; подавати докази слідчому, прокурору, слідчому судді, суду; заявляти відводи та клопотання; на забезпечення безпеки щодо себе, близьких родичів чи членів своєї сім'ї, майна та житла; давати пояснення, показання або відмовитися їх давати; оскаржувати рішення, дії чи бездіяльність слідчого, прокурора, слідчого судді, суду; мати представника та в будь-який момент кримінального провадження відмовитися від його послуг; давати пояснення, показання рідною або іншою мовою, безоплатно за рахунок держави користуватися послугами перекладача в разі, якщо він не володіє державною мовою чи мовою, якою ведеться кримінальне провадження; на відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди в порядку, передбаченому законом; знайомитися з матеріалами кримінального провадження, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення; застосовувати технічні засоби при проведенні процесуальних дій, в яких він бере участь; одержувати копії процесуальних документів та письмові повідомлення.

Під час досудового розслідування потерпілий має право на негайне прийняття і реєстрацію заяви про кримінальне правопорушення, визнання його потерпілим; отримувати від уповноваженого органу, до якого він подав заяву, документ, що підтверджує її прийняття і реєстрацію; подавати докази на підтвердження своєї заяви; брати участь у слідчих (розшукових) та інших процесуальних діях, під час проведення яких ставити запитання, подавати свої зауваження та заперечення щодо порядку проведення дії, що заносяться до протоколу, а також знайомитися з протоколами слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій, виконаних за його участі; отримувати копії матеріалів, які безпосередньо стосуються вчиненого щодо нього кримінального правопорушення, після закінчення досудового розслідування.

Під час судового провадження в будь-якій інстанції потерпілий має право бути завчасно поінформованим про час і місце судового розгляду; брати участь у судовому провадженні; брати участь у безпосередній перевірці доказів; підтримувати обвинувачення в суді у випадку відмови прокурора від підтримання державного обвинувачення; висловлювати свою думку під час вирішення питання про призначення покарання обвинуваченому, а також висловлювати свою думку при вирішенні питання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру; знайомитися з судовими рішеннями, журналом судового засідання і технічним записом кримінального провадження в суді; оскаржувати судові рішення в передбаченому законом порядку.

На всіх стадіях кримінального провадження потерпілий має право примиритися з підозрюваним, обвинуваченим і укласти угоду про примирення. У передбачених законом випадках примирення є підставою для закриття кримінального провадження.

Безумовно, права потерпілого в новому КПК України певним чином розширені. Але є й певні звуження та прорахунки.

З цього приводу В.Г. Уваров зауважує: «Чому б не закріпити у відповідній нормі не тільки право потерпілого знайомитись з протоколом його допиту, а й право власноручно викладати свої показання в протоколі допиту, або такі права, які притаманні свідку за ст. 69-1 старого КПК України, або таке право, як «користуватися нотатками і документами при даванні показань у тих випадках, коли показання стосуються будь-яких розрахунків та інших даних, які йому важко тримати в пам'яті. Так само, як і підсудному, йому має бути надане право до початку судового засідання отримувати копію обвинувального висновку, а після його закінчення – копію вироку або іншого рішення. Як і підозрюваному, потерпілому доречно надати право користуватись юридичною допомогою захисника, як це передбачено навіть відносно свідка в Новому КПК України (п.2 ст.66) [6, с. 113].

Т.В. Чабайовський слушно пропонує права учасників процесу доповнити відповідним положенням щодо забезпечення недоторканності особистого життя [8, с. 11].

У свою чергу, ст. 58 нового КПК вказує, що потерпілого у кримінальному провадженні може представляти представник – особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником. За ст. 45 нового КПК захисником є адвокат, відомості про якого внесено до Єдиного реєстру адвокатів України.

На наш погляд, якщо потерпілий дійсно є стороною у змагальному процесі, то буде логі-

чно надати йому право більш активних дій щодо участі в доказуванні, і не тільки шляхом подачі клопотань про провадження слідчих дій. Доцільно надати потерпілому право звертатись самостійно до експертних установ з вимогою негайного освідчення його самого та провадження необхідних досліджень слідів на його тілі, вимагати отримання копії актів освідчення чи судово-медичного освідчення, а також довідок про результати експертних досліджень. Нічого зайвого не буде, якщо у нормах, що визначають статус потерпілого, буде передбачено право такої особи звертатись до підприємств, установ і організацій з запитом про надання копій необхідних йому документів. Адже це буде в руслі інституту про звернення громадян. Але для потерпілого слід передбачити додаткові гарантії захисту його прав і законних інтересів через обов'язок посадових осіб будь-яких органів влади чи службових осіб сприяти захисту потерпілих і надавати необхідні для цього відомості та копії документів.

Такий підхід повністю відповідав би змісту й духу Декларації основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживань владою¹, якою передбачається, що судові і правоохоронні органи мають надавати належну допомогу жертвам протягом усього судового розгляду, вживати заходів для зведення до мінімуму незручностей для жертв.

Якщо виходити з принципу верховенства права, то обов'язок у сприянні захисту прав потерпілого слід покладати не тільки на судові і правоохоронні органи, а й на усі органи будь-якої гілки влади.

Безумовно, у системі прав потерпілого, які визначені в кримінально-процесуальному кодексі, слід указати на право вимагати відшкодування завданої йому шкоди, у тому числі державою у порядку ст. 1177 Цивільного кодексу України, про що вже нагадували дослідники.

Наприклад, слушно пропонувалось у правах потерпілого передбачити таке положення: «потерпілий має право: вимагати компенсації заподіяної злочином моральної й фізичної та відшкодування матеріальної шкоди за рахунок особи, винної у вчиненні злочину, чи осіб, що несуть матеріальну відповідальність за її дії, а у випадках, коли не встановлено особу, яка вчинила злочин, або коли обвинувачений неплатоспроможний – за рахунок Державного бюджету; відповідно до ст. 1177 ЦК України на повагу до його честі і гідності вимагати недопущення фактів збирання, використання, зберігання та розголошення принижуючої його честь, гідність чи ділову репутацію недостовірної інформації, а в разі необхідності заявляти клопотання про вилучення такої інформації, ставити питання про закритий судовий розгляд справи; заявляти цивільний позов у кримінальній справі щодо компенсації моральної й фізичної та відшкодування матеріальної шкоди, заподіяної злочином; вимагати накладення арешту на вклади і майно обвинуваченого та вжиття інших передбачених законом заходів щодо відшкодування завданої йому злочином шкоди...» [5, с. 134-136]. Такий підхід слід втілювати в новому КПК України.

Таким чином, вважаємо, що разом із набранням чинності новим кримінальним процесуальним законодавством України проблеми посилення захисту прав та інтересів потерпілих від злочинів можуть значною мірою бути вирішені завдяки розширенню прав потерпілих та наданню йому кваліфікованого правового захисту.

Перспективи подальшого дослідження проблеми вбачаються в подальшій розробці позицій щодо удосконалення процесуальної форми реалізації прав потерпілим у кримінальному судочинстві.

Список використаної літератури:

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність: Закон України № 5076- VI від 5 липня 2012 р.
2. Буткевич В. Якість закону і питання ефективності застосування рішень Європейського Суду з прав людини судами України // Право України. – 2011. – №7. – С. 48-63.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / За заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К., 2012.
4. Маляренко В.Т. Реформування кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: теорія, історія і практика: Монографія. – К., 2004.
5. Тертишник В.М. Верховенство права та забезпечення встановлення істини в кримінальному процесі України: Монографія. – Дніпропетровськ, 2009.

¹ Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживань владою: Прийнята на сороковій сесії Генеральної Асамблеї ООН 29 листопада 1985 р.

6. Уваров В.Г. Застосування практики Європейського Суду з прав людини та норм міжнародно-правових актів в удосконаленні кримінального судочинства України: Монографія. – Дніпропетровськ, 2012.

7. Удалова Л.Д. Деякі проблеми розвитку кримінально-процесуального законодавства // Право України. – 2002. – № 6. – С. 99–101.

8. Чабайовський Т.В. Підстави та межі кримінально-процесуального втручання в особисте життя громадян: Автореферат дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. – К., 2012.

Надійшла до редакції 22.11.2012

ОДИНЦОВА І.М., викладач
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 343.121

ПРАВО НА ЗАХИСТ НА ДОСУДОВОМУ РОЗСЛІДУВАННІ ЗА НОВИМ КПК УКРАЇНИ

Висвітлено проблеми законодавчого врегулювання заходів із захисту у кримінальному процесі, приведення його у відповідність до міжнародних стандартів та Конституції України.

я ц 4 я ц : досудове розслідування, право на захист, способи здійснення захисту захисником.

Анализируются проблемы реализации права на защиту в уголовном процессе, приведения его в соответствие с международными стандартами и Конституцией Украины.

я ц 4 я ц : досудебное расследование, право на защиту, способы осуществления защиты защитником.

The article analyses the issues of realization of the right to defense in criminal proceedings, bring it into compliance with European standards and the Constitution of Ukraine.

Keywords: The pre-trial consequence, the right to defense, the attorney's request, ways of implementation of the protection of the defender.

На засіданні Верховної Ради України від 13 квітня 2012 р. було схвалено новий КПК України, який набрав чинності 19 листопада 2012 р. У ньому знайшли відображення додаткові гуманістичні підходи, але достатнього аналізу втілені в даному законі новели ще не отримали, а їх застосування буде пов'язано з проблемами правотлумачення і правозастосування.

Актуальність досліджуваної проблеми з'являється у зв'язку зі звушенням кола осіб, які можуть здійснювати захист, та з нововведеннями при здійсненні слідчих (розшукових) дій та досудового розслідування, зокрема дотримання Конституції України при їх застосуванні.

Аналіз останніх наукових досліджень вказує на вагому увагу до проблем реформування захисту на досудовому розслідуванні. Але наявні публікації не вирішують наявних питань, а тільки утворюють підґрунтя для їх подальшого вивчення та узагальнення.

Мета даної роботи – визначити реперні точки, з яких потрібно починати реформування права на захист у контексті міжнародних правових актів та прецедентної практики.

Право на захист на досудовому розслідуванні – це конституційно закріплене право особи захищатися від пред'явленого їй звинувачення, відображеного в повідомленні про підозру у вчиненні кримінального правопорушення та обвинувальному акті, надавати докази та пояснення, які повністю спростовують або змінюють пред'явлені звинувачення.

Право на захист на досудовому розслідуванні виникає після визнання особи підозрюваною, хоча мало б виникати з моменту занесення повідомлення про злочин до Єдиного реєстру. Захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України, хоча коло осіб, які виконують функцію захисту, має бути більш широким і враховувати рішення Конституційного суду України у справі Ігоря Голованя, де вказувалось, що захисниками можуть бути також і інші фахівці у галузі права, щодо яких немає законних заперечень (на наш погляд – підстав для відводу, вказаних у ст. 78 нового КПК України). Більш того, не слід допускати до виконання функції захисту (надавати статус адвоката взагалі чи за-

